

LA NOSTRA PORTADA

El monument que no va ser inaugurat

■ RAMON BALIUS I JULI

La quadriga representada en l'amfora* que ocupa la nostra portada, té una doble significació. D'una banda, quan aquesta revista vegi la llum, faltará poc més d'un mes perquè a Atenes s'iniciïn els Jocs de la 28èna Olimpíada de l'Era Moderna. D'una altra, i pel motiu explicat abans, el dia 27 del mes de juny haurà passat per Barcelona la torxa amb la flama olímpica, camí de la capital grega. En el seu recorregut per la nostra ciutat, tenim l'esperança que els portadors de la torxa hauran fet una breu aturada al costat d'unes "pedres" que sustenten una inscripció grega, i que estan situades enfront de l'edifici de l'INEF de Catalunya. Aquestes "pedres", emmotllades a Olímpia l'any 1989 per un equip

tècnic dirigit pel professor Frederic-Pau Verrié, són la reproducció del monument votiu fet pel barceloní Luci Minici Natal Quadroni, per commemorar la seva victòria en la cursa de quadrigues dels 227^{ens} Jocs Olímpics (any 129 de la nostra era). La parada momentània de la torxa, haurà significat un homenatge al nostre primer Campió Olímpic. Aquest monument va estar realitzat gràcies al patrocini de la Secretaria General de l'Esport de la Generalitat de Catalunya i amb la col·laboració d'un equip tècnic del Museu d'Arqueologia de la Diputació de Barcelona. Era important valorar aquest vestigi arqueològic, perquè Barcelona –fora d'Atenes i de Roma– és l'única seu olímpica moderna que pot jactar-se d'haver es-

tat present en els Jocs de l'Antiguitat Clàssica, d'haver-hi participat i triomfat. El monument va reconstituir el basament damunt del qual s'aixecava el carro triomfador amb quatre cavalls de bronze i la figura de l'auriga que completaven el conjunt i que el mateix Luci Minici Natal, probablement va encarregar i feu fer.

El monument que, pocs dies abans de començar el Jocs de Barcelona estava situat en el seu actual emplaçament, per raons que no arribem a copsar ni a entendre, *va restar quasi ignorat i fins i tot no va estar inaugurat (!)*. Esperem que aquesta absurda anomalia de protocol ocorreguda en 1992 hagi estat reparada i esmenada. S'ho mereixien en Luci Minici Natal i el professor Verrié.

El barceloní Lucius Minicius Natalis, primer olímpic hispànic

■ FREDERIC-PAU VERRIÉ

El text que reproduïm a continuació és el de la conferència pronunciada pel Prof. Frederic-Pau Verrié, exdirector del Museu d'Història de la ciutat de Barcelona, el 8 de juny de 1991, en el marc de la Reunió Internacional Extraordinària de Directors de Museus de l'Esport, promoguda per la Secretaria General de l'Esport de la Generalitat de Catalunya, en els mesos que van precedir la celebració dels Jocs de Barcelona, l'any 1992. Amb aquest text, fins avui inèdit, el seu autor venia a resumir tots els treballs de recerca i de divulgació sobre el tema que havia dut a terme des del 1972, i que, vint anys després, abocarien en la reproducció dels vestigis del monument votiu de Lucius Minicius Natalis, conservats a Olímpia, en els jardins de Montjuïc de la seva ciutat natal, la romana colònia de Barcino.

Publiquem el text tal com va ser pronunciat, en català i traducció simultània al castellà, francès i anglès, amb les seves referències a les personalitats científiques

que hi van assistir i al projecte de reconstrucció del monument, com es va realitzar l'any següent on avui s'aixeca, prop de la seu del Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya.

L'autor vol aprofitar aquesta avinentesa per expressar el seu agraïment als qui van donar l'empenta definitiva per a la realització del projecte: a Josep Lluís Vilaseca, llavors Secretari General de l'Esport i al Dr. Ramon Balius, animador de totes les iniciatives que lliguin esport i cultura històrica o artística; com també als col·legues del Museu d'Història de la ciutat de Barcelona, la Dra. Camila González i l'ajudant Gregorio Aranda; als tècnics del Museu d'Arqueologia de Barcelona, Ferran Sancho i Josep Pedro; amb l'eficaç col·laboració de tots els quals reeixí a dur endavant amb ple èxit el treball material d'emmotllat i reproducció de les peces conservades al santuari grec d'Olímpia.

Benvolguts col·legues:

Em permetreu, espero, que us anomeni així havent estat jo mateix director d'un museu, no de l'esport però sí de la història d'aquesta ciutat, l'antiga colònia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino dels romans.

I em permetreu també que subratlli, d'entrada, el doble caràcter olímpic de què pot presumir aquesta mateixa ciutat on ara esteu reunits: Olímpica, en primer lloc, avui a les portes dels Jocs del 92 però certament també olímpica d'alguna manera en el passat, més de divuit segles enrera de la nostra història ciutadana.

És una afirmació, aquesta, que per alguns de vosaltres pot semblar, si no fantasiosa, en qualsevol cas sorprenent; però que és, no obstant, ben certa.

Per a satisfer la curiositat que pot desvetllar aquesta afirmació i per a justificar-la m'ha estat conferit, il·lustres col·legues,

* Amfora de coll. Musei Capitolini Roma Alta: 28 cm. Diàmetre: 17,5 cm. Origen: desconegut. Datació: 530-520 aC aproximadament.

Calç de la inscripció conservada a Olímpia.

l'honor d'adreçar-vos *hic et nunc* unes paraules.

Els fets, en resum, són aquests:

En primer lloc:

De totes les ciutats que modernament –després de la reinstauració dels Jocs el 1896– han pretès esdevenir seu olímpica o han reeixit a ser-ho, només Barcelona –fent la necessària excepció d'Atenes i de Roma– pot dir que en els Jocs de l'antiguitat clàssica, ja hi era present.

Després:

El primer vencedor hispànic del qual es té notícia és un barceloní: Luci Minici Natal Quadroni Ver que participà en els 227 *ens* Jocs i hi guanyà la cursa de quadrigues.

I finalment:

Encara es conserva a Olímpia una part de la base del monument votiu i de la inscripció que recorda o commemora aquell fet, testimoni epigràfic i monumental que certifica la primera victòria olímpica nostra i la nostra presència en els Jocs de l'antiguitat.

I aquests fets vull creure que estareu d'acord amb mi que mereixen un comentari. L'any 129 de la nostra Era, als 227 *ens* jocs olímpics, va participar-hi el barceloní Luci Minici Natal Quadroni Ver que triomfà a la cursa de carros; orgullós de la seva victòria, Luci Minici Natal féu donació al Santuari d'Olímpia del carro triomfal i féu aixecar un monument, damunt la socolada del qual a més del carro figuraven les escultures en bronze, a mida natural, dels quatre cavalls i la de l'auriga que menà la cursa fins a la victòria.

A Olímpia, com he dit, es conserven encara una part de les pedres de la part superior d'aquella socolada amb els senyals

dels encaixos de les potes dels cavalls, de les rodes del carro i del peu de l'auriga i, a la part frontal, la inscripció en grec, gairebé sencera, que recorda l'essencial d'aquella feta.

Aquesta inscripció, descoberta el 1878 i publicada el 1896, fou calcada, estudiada i reproduïda el 1972 per mi mateix que a més vaig identificar altres vestigis dispersos de la base del monument.

El setembre del 1989, sota el patrocini de la Secretaria General de l'Esport del Govern de la Generalitat de Catalunya i amb la participació de la Diputació Provincial de Barcelona, una petita expedició arqueològica encapçalada per mi mateix i integrada per un grup de tècnics del Museu d'Arqueologia de la Diputació i del

Museu d'Història de la Ciutat, procedí a Olímpia mateix, a emmotllar totes les peces identificades i posteriorment, a Barcelona, a la reconstitució material de la part conservada d'aquell testimoni arqueològic.

Per a la realització d'aquesta tasca vaig poder comptar no solament amb l'autorització del Ministeri de la Cultura de Grècia sinó també amb el suport de la Direcció del Museu d'Olímpia, de la Direcció de l'Institut Arqueològic Alemany d'Atenes i dels seus col·laboradors, com també amb l'ajut del Sr. Valianatos, Cap del Servei de Relacions Públiques d'aquest mateix organisme, tots els quals, conjuntament, vull regraciar des d'ací.

L'equip dels arqueòlegs barcelonins treballant en l'emmotllat de les pedres conservades del monument de Lucius Minicius Natalis.

Reproducció del text. Pati d'entrada del Museu de l'Esport "Melcior Colet", a Barcelona.

La inscripció és la que –reproduïda– es mostra al pati d'entrada del nostre Museu de l'Esport.

El seu text –amb el breu fragment que hi mancava, restituint– diu així:

“L(oukios) Minikios Natalis strategikos, olympiadi diakosioi eikosi epta armati teleio neikesas, anetheken to arma; Ypatos anthypatos Libyes.”

És a dir:

El pretor Luci Minici Natal que a l'Olimpiada 227 vencé amb un carro complet, féu donació (al Santuari) del carro (guanyador). (Minici Natal havia estat) Cònsol i Procònsol de Líbia.

Fora de l'esment dels seus càrrecs militars i polítics, primer de pretor i més tard de procònsol, la inscripció no diu res més sobre la personalitat d'aquest olympionikós.

Però per la informació prosopogràfica del món antic acumulada pels estudiosos des del segle passat podem saber –en relació amb la data d'aquella victòria que cal situar a l'any 129 de la nostra Era– que dels dos personatges, pare i fill, que portaren el mateix nom de Luci Minici Natal només pot tractar-se del fill, que per distingir-se del pare afegia als seus noms els de Quadroni Ver o simplement la precisió de *iunior*. En aquella data el pare sembla que ja era mort. La inscripció tampoc no diu que fos barceloní, però és també per la *Prosopographia Imperii Romani*, resum de tota la informació epigràfica fornida pels *Corpus Inscriptionum* grec i romà i per les descobertes i publicacions posteriors d'aquest segle que podem afirmar-ho.

I sobretot per la inscripció conservada al nostre Museu d'Arqueologia. En efecte, Luci Minici Natal Quadroni Ver en redactar el seu testament (no sabem on, però certament lluny de Barcino; ni sabem quan, però certament després del seu nomenament com a procònsol de la província africana de Líbia el 152) malgrat que el seu atapeït *cursus* militar i polític no li havia permès de viure gairebé mai un temps seguit a Barcino, es recordà de la seva ciutat natal establint un llegat de cent mil sextercis “colonis barcinonensibus ex Hispaniae Citeriore, apud quos natus sum” per repartir-ne un tant per cent en la commemoració anual del seu naixement als decurions i als Augustals “qui presentis erunt”.

Amb aquell “apud quos natus sum” tenim el primer testimoni documental d'un barceloní que es declara tal, per naixença.

La inscripció del nostre Museu ens dona a més excepcionalment la data del naixement: un dia dels idus de febrer –entre el 6 i el 12– que, pel càlcul de l'edat que li corresponia per cada un dels seus successius càrrecs cal situar a l'any 96 o 97 de la nostra Era.

Avui, en l'ocasió dels nostres jocs olímpics –els 25 *ens* dels temps moderns i els 318 *ens* des de la seva mítica o llegendària fundació el 776 abans de la nostra Era– aquests documents epigràfics sobre Luci Minici Natal centren la nostra atenció no solament perquè és fins ara, pel que sabem, el primer i únic vencedor olímpic hispànic dels Jocs de l'antiguitat sinó també perquè a la primera meitat del segle I va ser una de les fi-

gures barcelonines amb una presència militar, administrativa i política de més relleu en el món romà a l'època dels emperadors Trajà, Adrià i Antoni Pius.

I, pels testimonis conservats a la pròpia Barcino, una figura que cal recuperar per a orgull de la memòria històrica ciutadana.

I potser també perquè d'alguna manera la seva victòria, d'ara farà mil vuit-cents seixanta-tres anys, ha estat el pòdium arqueològic damunt el qual hem pogut aixecar la tantes vegades fallida aspiració de la nostra ciutat de ser finalment seu d'uns jocs olímpics.

La Barcelona romana, la de Luci Minici Natal, era ben diferent; no era una ciutat trepidant com la Barcelona d'ara ni per descomptat una ciutat tan gran.

Tot el que en sabem des de l'arribada dels romans, l'any 218 abans de la nostra Era, fins a la desaparició del seu poder, l'any 476 després, tot el que en diuen els textos d'historiadors, geògrafs o poetes d'aquells temps; les citacions de Pomponi Mela i de Plini, de Pacià, d'Ausoni i Paulí o d'Aviè, és tan poc que amb prou feines arribaria a omplir un parell de fulls de paper.

Però, en canvi, les inscripcions conservades son nombroses i ens donen, en el seu estil sintètic, gairebé de llenguatge xifrat, gravades en llatí damunt les velles pedres, una riquíssima informació, imatge viva d'una Barcelona de l'Imperi romà avui gairebé del tot esvaïda: notícies sobre els seus edificis, sobre el seu govern i la seva administració, sobre la seva gent i els seus vincles de família i de tribu, els seus càrrecs polítics i les seves empreses militars, les seves devocions religioses, els seus interessos bancaris, el seu treball i els seus lleures i, entre aquests, els espectacles i els esports.

Si els arqueòlegs i els historiadors no anem equivocats en les nostres hipòtesis –bastides a vegades sobre vestigis fràgils o insuficients– poc abans de la nostra Era, Octavi, el primer emperador de Roma, salvant el nom i els títols antics d'una primitiva Barkeno o Barcino, nascuda potser al peu de Montjuïc, en traslladava el nucli urbà a aquesta zona del pla on avui hi ha el barri vell (gòtic o neogòtic a la superfície, romà i visigòtic en el subsòl en molts llocs excavats). Començà llavors el lent desenvolupar-se de la vida d'aquella Colònia que portà els títols solemnes de *Julia Augusta Faventia i Paterna*.

No fou però fins al pas del segle I al segle II de la nostra Era i a la primera meitat del

segon que li arribà la seva esplendor: era l'època del gran emperador Trajà, hispànic de naixença, que a Roma volgué voltar-se d'hispànics i afavorir-los.

A la Barcelona d'aquell temps hi havia, a part els ciutadans comuns, dos grups socials importants. En primer lloc, una petita noblesa de terratinents hereva de la sang dels primers colons llatins, més o menys entremesclada amb la dels grans propietaris indígenes ibèrics; cap a la fi del segle I aquesta noblesa provincial es trobava gairebé sempre lluny de la Ciutat, instal·lada a Roma, fent cor als emperadors.

En segon lloc, hi havia a la Ciutat una plèiade de lliberts (antics esclaus) esdevinguts administradors o persones de confiança d'aquells senyors, sovint absents, i hereus no de la seva sang però sí de les seves riqueses; la màxima distinció social a que podien aspirar aquests ciutadans de segon ordre, era la de pertànyer al Col·legi de Sevirs Augustals, servidors sacerdotals del culte a Roma i a l'Emperador; el complex d'inferioritat del seu incert o pobre origen el superaven sovint amb l'ús de l'ostentació de les seves riqueses, per mitjà de les quals arribaren a constituir, de fet, una oligarquia que dominà l'administració de la Colònia.

El joc equilibrat d'aquestes dues classes féu –amb l'esforç de la classe nombrosíssima però anònima i soferta dels esclaus– la riquesa de la ciutat. Els Senadors, a Roma i per tota l'amplada de l'Imperi, atresoraven fortunes; els lliberts, aquí, les administraven i, esdevinguts Sevirs, les feien lluir aixecant monuments de record o d'agraïment a aquells amos llunyans però sempre influents.

A la primera classe de ciutadans pertanyien, entre d'altres, les famílies dels Pedanis i els Trocina, i els Minici Natal, pare i fill.

Els Minici Natal pertanyien a la tribu Galèria, la que li corresponia a la Colònia romana de Bàrcino; però del pare no sabem del cert si era nascut aquí o pervingut. Posseïen un terreny no lluny d'on suposem que hi hagué el *fòrum* o centre de la Ciutat –el fòrum, més o menys on ara hi ha la part alta de la Plaça de Sant Jaume i el terreny, on avui s'obre la nova plaça de Sant Miquel–. Allí és probable que tinguessin, des del segle I, la *domus* familiar i que allí precisament nasqués el nostre olímpic.

Les excavacions dels darrers anys ens han descobert els vestigis de la que podria haver estat la casa natal.

Els Minici visqueren poc a Barcelona; la carrera senatorial els va portar a Roma on ocuparen càrrecs progressivament importants en l'administració i en la política i de Roma sortiren, amb càrrecs més importants encara, cap a les quatre parts del món romà.

Del fill, sabem que des dels disset o divuit anys no va tenir ocasió de residir a Bàrcino gaire temps seguit, i a Roma tampoc massa: durant més de trenta anys la seva carrera militar, principalment, el portà d'un cap a l'altre de l'Imperi: del Mar Negre a les Illes Britàniques, de les planes del Danubi al desert de Líbia.

Del 115 al 118 serví com a Tribú Militar a les legions de Dàcia, Mèsia i Pannònia, a la frontera danubiana entre l'Àustria i la Bulgària actuals.

Cap al 123 el seu pare assolí amb el Proconsolat de la Província Africana un dels llocs més importants i privilegiats de l'Imperi i el punt més alt de la seva carrera i el fill el seguia, com a Legat Propretor, a Cartago.

Mentrestant la residència familiar de Bàrcino, una gran casa que sense tanta fantasia podem imaginar voltada de jardins, decorada amb estàtues, pavimentada amb mosaics, romanía deserta. Qui sap si per aquesta raó, cap al 125, en deixar pare i fill la província africana, retornats potser a Bàrcino per un curt repòs, decideixen donar una part del seu terreny per aixecar-hi, a despesa pròpia, unes termes (o banys públics) vastes i segurament decorades amb riquesa de marbres, mosaics i escultures. Són les úniques termes públiques documentades de la Bàrcino romana, amb un porxo al davant i un aqüeducte, fet exprés, que hi portava les aigües necessàries. I d'aquest aqüeducte, els treballs de reforma urbana dels darrers anys, també ens n'han descobert vestigis notables.

La hipotètica estada a Barcelona degué ser, en tot cas, ben curta. Tornats a Roma, el pare hi morí cap al 128 i fou enterrat prop de la via Salària en un mausoleu que –afirma Rossi– cap altre particular, en tot l'imperi, no el tingué tan monumental. El fill, progressant en la seva carrera política, després de ser de signat tribú de la plebs fou nomenat àugur i pretor i s'encarregà successivament de les obres de la Via Flaminia i dels proveïments de la Urbs.

Però el 129, es prengué un cert lleure esportiu: anà a Olímpia, participà en els Jocs i guanyà la cursa de carros, segura-

ment de quadrigues; més endavant en tornarem a parlar.

Pocs anys després, cap al 131, mig honorat mig exiliat (perquè, segons alguns, havia perdut l'estima de l'Emperador Adrià), rebia el càrrec de Legat August prop d'una de les legions de Britània.

De retorn a Roma fou encarregat de vigilar la conservació dels edificis públics i religiosos. En aquest punt de la seva biografia hi ha un petit buit d'informació. Tornà a Bàrcino? No ho sabem. El 139 era a Roma, ja cònsol, i poc després, cap al 142, Legat propretor a la província de la Mèsia inferior, a la zona danubiana de la Romania actual.

Finalment, cap a l'any 152, esdevingué Procònsol, com el seu pare, de la Província Africana. Hi ha raons per a creure que hi menà una bona administració; els de la Colònia de Leptis Magna el nomenaren patró d'aquella ciutat i els de Cartago li dedicaren una inscripció (i potser un monument) a Bàrcino, a l'edifici de les seves pròpies termes.

I amb el proconsolat africà Luci Minici Natal Quadroni Ver, acabi, pel que sembla, la seva carrera pública; cap al 154, quan era a prop dels seixanta anys.

On i quan va morir, ho ignorem.

Devia tenir propietats a Roma i en altres llocs de la península Itàlica; devia conservar-ne també a Bàrcino, i potser en posseïa, de part d'un avi, oncle o padrí anomenat Quadroni Pròcul a Baetulo, l'antiga Baddalona, i, fins i tot, a Tàrraco, la Tarragona d'avui. Però l'horitzó dels seus records havia de ser molt més vast: havia corregut tota l'extensió de l'Imperi, que era en definitiva tot el seu món. Dificilment podríem pensar que tingués un sentiment de pàtria o de nació a la nostra manera. L'Imperi era un concepte d'autoritat i d'administració interpretat per unes classes socials, servit per una llengua i un dret; com una cultura dominant una geografia cada cop més estesa. Però una idea de pertànyer a Hispània, o més concretament a la Província Tarraconense, sí que la tenia. En tot cas, el que no oblidà fou l'arrel concreta del seu origen: la ciutat on havia nascut.

Luci Minici Natal Quadroni Ver, general de Trajà i d'Adrià, Procònsol d'Àfrica sota Antoninus Pius, guanyador d'una competició olímpica, viatger gairebé sempre allunyat de la seva Ciutat, en arribar al darrer moment de la seva vida, malgrat tot això, tenia encara, com heu sentit, l'orgull de recordar-se barceloní.

Reordenació a Olímpia de les diverses pedres del monument conservades.

Que, però com deia, l'horitzó dels seus records havia de ser amplíssim ho testimonien els llocs diversos i tan allunyats entre ells on es conserven o d'on provenen inscripcions que recorden diverses vegades el seu pas o la seva estada.

A Barcelona i a Roma. A Tibur (l'actual Tivoli), Viterbo, Minturno i Vulci a la península Itàlica. A Palermo, a l'illa de Sicília. A Thagora, a la zona de Tunísia. A Leptis Magna, a la zona de Líbia. A Callatis i a Troesmis al Mar Negre, i a Albertfalva a la zona danubiana d'Hongria. A Megara i a Olímpia, a la península hel·lènica.

Avui a d'Olímpia és òbviament la que ens interessa més.

Fa poc més d'un segle, el gener de 1878, l'equip d'arqueòlegs alemanys que sota l'empenta del gran Ernst Curtius havia iniciat la recuperació arqueològica de la sagrada Olímpia (un any abans que Pierre de Coubertin en ressuscités l'esperit esportiu), retrobava en un mur fictici davant del Philippeion (el monument votiu aixecat pel pare d'Alexandre el Gran) dues pedres inscrites en grec recordant la victòria del pretor Minici Natal a la cursa de carros, als Jocs de la dos-cents vint-i-setena Olimpíada, l'any 129 de la nostra Era.

El 1896, Dittenberger i Purgold en publicaven a les seves *Inscriptionen von Olympia* el text fragmentari, reconstruint-lo; text que després passaria a formar part dels *Corpus* d'inscripcions gregues i llatines del món antic; i, encara, més tard, les noves dades biogràfiques sobre Minici Natal *junior* quedarien incorporades als diccionaris d'antiguitats, els Onomasticon i la *Prosopographia Imperii Romani*.

Però gairebé cent anys després de la seva descoberta, la inscripció, coneguda pels erudits de tot el món, continuava essent ignorada pels barcelonins. Vaig pensar doncs que calia fer-la conèixer; que calia anar a retrobar-la. I el 1972 vaig intentar-ho.

Les pedres d'Olímpia, que recordaven aquella gesta, hi eren encara: entre les ruïnes de l'antic recinte sagrat, sota el sol de Grècia i a l'ombra dels grans pins, deixades entremig de les herbes (on, a més, vaig fer la troballa d'una tercera pedra del conjunt). He d'agrair públicament, ara que en tinc ocasió, a un il·lustre col·lega, el professor Nikolaos Yalouris, llavors eforos del Museu Nacional d'Atenes i Inspector General de les Antiguitats de Grècia, la primera ajuda que vaig rebre per al meu treball: ell en persona em portà amablement a Olímpia des de l'Escola americana d'Arqueologia d'Atenes el paper que m'havia de servir per a fer el primer calc de la inscripció.

L'anàlisi, atenta del text d'aquesta inscripció ha donat lloc a algunes controvèrsies erudites que ara no és el moment de reprendre; jo us he donat l'essencial de la lectura. Diré només que l'expressió *armati teleio neikesas* podria dir que vencé amb un carro complet –és a dir una quadriga de bons cavalls adults– o potser fins i tot amb un carro perfecte, perfectament conservat, sencer: recordem que sovint (com avui a les competicions de la Fórmula 1) els carros topaven i podien arribar a la meta desballestats. Recordem però el cas d'Arcesilau de Cirene (celebrat per Píndar a la pítica cinquena) “que en res no va trencar el seu carro”, un carro “bellament treballat per mans hàbils”, que, ell també, donà al Santuari, que en el

seu cas era el de Delfos. I Plutarc reporta una oda d'Eurípides en honor d'Alcibiades on celebra que els carros d'aquest haguessin tingut la fortuna “d'arribar sense desgràcies” o com deien els llatins, sense haver sofert cap *naufragium*.

Amb honestat científica cal fer-se ara una pregunta: fou el mateix Luci Minici Natal qui va guanyar la cursa? És a dir ¿ell mateix el que conduí el seu carro fins a la meta i a la victòria?

Sabem que als Jocs Olímpica, com encara avui a les curses d'Auteuil o de Longchamp, al Derby o a Lasarte, el guanyador no és pas el genet sinó el propietari del cavall: el baró de Rothschild o la reina d'Anglaterra; a Olímpia ho era també l'amo de la quadriga. Tant és així que, malgrat que les dones no podien participar en els Jocs, més d'una –Kyniska, filla d'Archidamos I i germana d'Agelilaos II, reis d'Esparta, sembla haver estat la primera– va ser-ne guanyadora i desfilà triomfalment per l'estadi com a propietària del tir de cavalls vencedor.

No crec sincerament que sigui el cas del barceloní Minici Natal. En aquella època en que només gent molt rica podia permetre's de tenir quadra de cavalls pròpia, Minici Natal devia tenir-ne no pas, o no solament, com a demostració de categoria social i econòmica, de prestigi, sinó també per una passió personal, pels cavalls i els carros.

Minici s'havia format com a general a les planes del Danubi en les lluites frontereres contra els pobles bàrbars, guerra de moviments i no pas de posicions, al llarg de les quals devia haver tingut ocasió d'entrenar-se i el plaer de córrer el risc de portar ell mateix el seu carro. Més tard, va poder repetir l'experiència al desert de Líbia, on la guerra presentava, llavors com en els temps moderns, un joc d'avanç i reculada i de contraatacs ràpids. Substituïm, alleugerint-la, la imatge dels tancs de Montgomery i Rommel, de Tobruk a Bengazi, per carros i cavalls i ens acostarem a la realitat de l'època romana.

Corregué doncs segurament duent ell mateix amb mà ferma el carro i les brides dels cavalls.

No era cosa freqüent però tampoc un fet insòlit. Recordaré només, remuntant-me als temps primers dels Jocs, el cas d'Herodot de Tebes, celebrat per Píndar a la primera ístmica, “perquè no va deixar moure les regnes” dels seus cavalls “per mans d'altri”.

En origen, segons el meu parer, al pedestal del monument de L.M.N. no hi havia cap inscripció; no, almenys, la que s'ha conservat. La victòria havia estat el 129; després del 154, acabada la seva carrera política, Minici Natal devia passar una part del seu temps a garbellar records, a fer balanç d'hores dolces i amargues, d'encerts i fallides. Recordava segurament amb orgull aquella jornada triomfal i perquè la inscripció no hi era o perquè s'havia malmès volgué fer-la gravar en el monument que havia ofert a la divinitat de Zeus arran de la victòria. És la inscripció que ens ha estat conservada. Havien passat vint-i-cinc anys i per això pogué afegir al record olímpic, el tret personal, d'orgull polític, l'honor del màxim càrrec assolit, amb la darrera frase de la inscripció, que diu que havia estat Cònsol i Pro-cònsol de Líbia: tant com dir Virrei de l'Àfrica del Nord.

Quan el 1972 vaig anar a Olímpia a la recerca d'aquesta inscripció, vaig fer-ne amb les meves pròpies mans un calc i l'emmotllat: són les pedres que, reproduïdes, exhibeix ara a la seva entrada el nostre Museu de l'Esport.

Però no solament vaig fer el calc de la inscripció. Vaig dibuixar i mesurar una sèrie d'altres pedres escampades pel voltant amb senyals que jo interpretava com els encaixos de les figures escultòriques que, imaginava, havien d'acompanyar el carro ofert al santuari per Minici Natal *iunior*.

La restitució hipotètica del conjunt permet establir que la cara frontal inscrita mesurava 3,50 m. (l'amplada adient d'un sòcol que hagués de presentar al damunt un carro per a una quadriga de cavalls). Aquesta mesura comportava que proporcionalment el monument hagués de tenir una llargada aproximada d'almenys 6 m. La socolada, no gaire elevada si tenim en compte l'exemple dels monuments similars encara conservats a Olímpia mateix, devia ser formada per dues o tres filades de pedres tallades d'una alçada total d'uns 0,90 m; tot el conjunt sobremuntant a poca altura un basament de la típica pedra porosa d'origen marí usada en tota aquella zona.

A Olímpia, els monuments commemoratius de les victòries de carros eren emplaçats a la zona veïna del gran temple de Zeus i Apol·lo i entre aquest i el recinte de l'hipòdrom. (De l'hipòdrom, totalment arrasat per una crescuda tumultuosa del

veí riu Alfeu i convertit avui en una horta florida, no en queda més que un curt fragment del mur que tancava l'esplanada davant del gran temple.)

Una gran part de les pedres dels monuments situats en aquella zona va ser aprofitada en l'emergència d'haver de fabricar un mur de protecció de l'*Altis* (el nucli del recinte sagrat dels temples i els tresors) quan cap al 267 hi hagué veus de l'avançada de les hordes bàrbares dels hèruls. Aquesta va ser també la sort d'algunes de les del monument de L.M.N., que van servir per al mur de reforç tocant al Philippeion; allí restaren més de disset segles fins que, durant la tercera campanya d'excavacions dels arqueòlegs alemanys de 1877-1878, el mur va ser desfet i les pedres escampades per la zona veïna davant l'antiga palestra, on són encara actualment (avui però una mica reordenades per mi mateix); la troballa de les dues peces que contenien la inscripció (més tard se n'hi afegí una tercera) fou anotada en el Diari dels treballs d'excavació (l'original del qual he pogut consultar a Olímpia); uns quants anys després (1896) Dittenberger i Purgold van incloure-les en el seu volum *Die Inschriften von Olympia* com ja abans he recordat.

Per als que estudiaven l'etapa més antiga d'Olímpia, del Santuari i els llocs sagrats, aquesta inscripció d'un personatge romà i de cap a finals de l'època dels Jocs tenia poca importància i els seus fragments van quedar per allí terra, amb la part inscrita girada de cara a la paret de la Palestra; el lloc i les herbes de tot al voltant la feren

completament invisible als visitants de les ruïnes fins al 1972 en què, havent reeixit a localitzar-les, vaig poder moure-les per fer-ne un primer calc i netejar d'herbes el voltant (però després les pedres van restar en el mateix lloc, novament de cara a la paret).

Partint de la idea que totes elles havien estat portades aquí des d'un altre lloc del Santuari, que lògicament havia de ser proper de l'hipòdrom, la meua recerca va desplaçar-se cap a l'espai situat a l'est de l'*Altis*, davant del temple de Zeus i entre aquest i la *stoa* o porxo d'Eco i el mur de recinte de l'hipòdrom, on s'aixecaven els monuments eqüestres i on, al costat dels que recorden els cèlebres Hieró i Geló de Siracusa, queden els vestigis *in situ* i l'escampall de pedres de molts d'altres no identificats.

En aquella zona, durant els treballs de sistematització arqueològica dels darrers anys, s'han anat agrupant les pedres que presenten trets comuns de material, de forma o d'època; entre elles hi ha un grup de més d'una trentena de blocs de calcària gris clar de la mateixa qualitat de les pedres amb la inscripció de L.M.N. i que són els únics d'aquest material que hi ha allí; aquestes pedres que podien haver estat part de la socolada del monument (de dues filades entre el fonament i la filada superior de basament del carro, amb la inscripció), són totes d'uns 0,30 m d'alt, coincidint doncs amb l'alçada de les identificades a la zona davant del Philippeion, amb la inscripció i les emprems de la base del monument.

El conjunt monumental del santuari d'Olímpia, amb la situació de l'hipòdrom avui desaparegut, d'acord amb els testimonis arqueològics conservats i la descripció de Pausanias (N. Yalouris, *The Olympic Games in Ancient Greece*, 1982).

Vista parcial del monument "LUCIUS MINICIUS NATALIS QUADRONIUS VERUS" ubicat a l'avinguda de l'Estadi, en l'Anella Olímpica de Montjuïc, Barcelona.

I a poca distància d'aquestes pedres, orientat segons l'eix que anava de la façana del temple a l'hipòdrom, hi ha *in situ*, gairebé complet, el fonament d'un monument rectangular de 3,65 m per 8,40 m (aproximadament les mides hipotètiques del monument de L.M.N.).

En resum, les recerques iniciades la primavera del 1972 i completades per mi mateix (amb l'ajut concedit per la Direcció General de l'Esport) la tardor del 88 donen com a resultat conjunt la localització de:

1. A la zona entre el Philippeion i la Palestra:

a) tres pedres de la filada superior del basament o sòcol amb la inscripció commemorativa de la victòria de L.M.N., d'una llargada conjunta de 2,825 m que amb la

peça mancant que contenia les primeres lletres del text faria un total de 3,50 m.

b) vuit o nou pedres del pla superior del mateix basament amb senyals d'encaixos per a sostenir els elements de suport del carro ofert per L.M.N. al Santuari; de llargària i amplada diversa, tenen totes uns 0,30 m d'alçada com les tres pedres de la inscripció.

2. a la zona entre el gran temple de Zeus i Apol·lo i el mur de recinte de l'antic hipòdrom, avui desaparegut,

c) el possible fonament rectangular de pedra porosa blanca (d'unes mides aproximades de 3,65 m per 8,40 m) del monument, conservat *in situ*, i, a poca distància d'aquest, d) més d'una trentena de blocs de pedra calcària grisa, el mateix material dels blocs de la inscripció i, com aquests, d'u-

na alçada d'uns 0,30 m, corresponents a les filades inferiors de la soclada.

Tots aquests elements materials em semblen més que suficients per a sustentar la hipòtesi de l'emplaçament originari del monument, suggerir-ne la imatge en les seves línies generals i permetre per tant de refer-la.

Pel que fa a l'emplaçament, recordem que l'any 129 Lucius Minicius Natalis Quadronius Verus ja havia ostentat alguns càrrecs públics importants; que havia de tenir prou prestigi i podia tenir una influència suficient, a la Grècia ja esdevinguda província romana, per a obtenir un lloc distingit on aixecar el seu monument votiu (és a dir l'ofrena del seu carro victoriós al Santuari) tocant al porxo d'Eco, cap a l'entrada de l'hipòdrom, no lluny doncs, com he dit, d'on s'aixecaven els monuments dels més notoris vencedors dels jocs antics, de l'època grega.

Per part nostra, no es tracta ara, evidentment, de reconstruir el monument amb el carro i tot (del qual no tenim per ara cap referència iconogràfica vàlida), cosa que fóra un veritable *pastiche*, sinó d'evocar-ne amb rigor i dignitat la forma i l'existència, en altre temps, en un dels llocs més solemnes i privilegiats de l'antiga Olímpia.

Reproduir estrictament la relíquia arqueològica, ordenant les pedres que encara queden, escampades per terra, prop del mur de l'antiga palestra d'Olímpia.

La nostra reproducció està previst emplaçar-la al cor mateix de l'anella olímpica de Montjuïc, davant de l'edifici de l'INEFC, justament al final del passeig que porta ja des d'ara el nom del nostre primer campió olímpic, el barceloní Minici Natal.

Breu semblança biogràfica del professor Frederic-Pau Verrié

Nascut a Girona l'any 1920.

Historiador d'Art, Arqueòleg, Crític d'Art, Museòleg, Professor i Editor.

Inicià la vida universitària a l'Universitat Autònoma de Barcelona abans de 1936. Estudia amb mestres com Ferran Soldevila, Carles Riba, Pompeu Fabra.

Penós parèntesi 1936-1940 per guerra, camps de concentració i servei militar.

Represa dels estudis en l'Universitat de Barcelona.

Els anys 40 treballa a l'Institut Amatller d'Art Hispànic amb Joan Ainaud de Lasarte i Josep Gudiol, amb els quals publica el Catàleg Monumental de Barcelona. (1947).

Fundador de la Revista *Ariel* (1946).

Els anys 50 i 60 realitza docència en l'Escola Massana, crea l'Escola Elisava de disseny i forma part del Jurat de l'anomenada "Lletra d'Or", distinció atorgada al millor llibre de l'any anterior. El primer guanyador va estar Salvador Espriu, autor del qual Verrié va publicar en 1960 la coneguda obra *La pell de brau*.

Com a editor publicà els anys 1956 i 1958 els volums primer i segon de *L'Art Català*, obra fonamental dirigida per Joaquim Folch i Torres, de la qual realitzà la direcció tècnica. De gran interès foren les seves col·leccions de postals d'Art.

Com Professor a finals dels 70 desenvolupà l'assignatura d'Història i Tècnica de l'Art, en

el Departament d'Història de la Universitat de Barcelona.

Director entre 1970 i 1972 i entre 1980 i 1985 del Museu d'Història de Barcelona.

Estudis a Olímpia i a Barcelona sobre el primer Olímpic català: Lucius Minicius Natalis. Com Arqueòleg, s'especialitzà singularment en Art Medieval, publicant en 1953 el llibre *La vida de l'artista medieval*.

Des de 1991 és membre de la Junta de Museus de Barcelona, de la qual es vicepresident des de 1996.

Medalla al Mèrit Artístic de la Ciutat de Barcelona (1999).

Membre Numerari de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi (2002).